

Madara u Vojvodini, jer su ovlasti nad pripadnicima mađarskog naroda u Vojvodini Trianonskim ugovorom dodijeljene Jugoslaviji, a ne Srbiji kao nezavisnoj državi.

Dezintegracija Jugoslavije postavila je nov odnos političkih snaga na Balkanu. Njezinim raspadom nastala je nekolicina novih država koje će kao punopravni sudionici međunarodnih odnosa u svom vanjskopolitičkom djelovanju imati vrlo malo zajedničkog s onim što smo poznavali kao jugoslavensku vanjsku politiku čija je srž zapravo bila nesvrstavanje. Posljedice nestanka Jugoslavije, jednog od začetnika i predvodnika pokreta nesvrstanih po sam pokret, te traženje novih saveznika i stvaranje novih veza između država Srednje i Istočne Evrope analizira Radovan Vukadinović, smatrajući da su i nesvrstanost i neutralnost u cjelini neinteresantni koncepti vanjskopolitičkoj orijentaciji bivših socijalističkih država Istočne Evrope.

Posljednja dva priloga doprinosi su nizozemskih autora, diplomata Maartena Laka i znanstvenika Sveučilišta u Leydenu Koena Kocha. Prvi nas uvodi u posrednička nastojanja Evropske zajednice u smirivanju i zaustavljanju krvoprolića u Jugoslaviji, posebno u toku nizozemskog predsjedavanja ovom organizacijom, a drugi donosi poglede zapadnoevropskih političara i javnog mnijenja na jugoslavenski sukob.

Umjesto zaključka, u epilogu najnovijeg Godišnjaka za evropske studije autori iznose tezu da će dezintegracija Jugoslavije, bez obzira na brzinu kojom se ona odvija i angažman vanjskih sudionika, biti dugotrajan proces koji bi mogao destabilizirati prostor ne samo bivše Jugoslavije već i Balkana i Evrope. Stoga je u interesu onih koji žive na područjima nekadašnje jugo-federacije i cijele Evrope djelotvorno sprečavanje budućih i rješavanje sadašnjih konflikata i sukoba, što nalaže još veći angažman i evropskih institucija i organizacija i Organizacije ujedinjenih naroda.

Ksenija Jurišić

Prikaz

A European Central Bank?

Perspectives on monetary unification after ten years of the EMS

Edited by Marcello de Cecco and Alberto Giovannini,

Cambridge University Press, 1989, str. 371

U domaćim razmatranjima aktualnih pitanja nove faze integracije u Evropskoj zajednici, monetarno-financijska problematika, po našem sudu, prilično je zapostavljena. Zbog toga ovim prikazom skrećemo pažnju na zbornik radova nastao kao rezultat međunarodne konferencije u Castelgandolfu 17—18. lipnja 1988. godine pod nazivom »Monetary Regimes and Monetary Institutions: Issues and Perspectives in Europe«.

Zbornik sadrži deset autorskih priloga i rasprave koje su vodene, te završnu panel diskusiju o izgledima za stvaranje Evropske centralne banke. Članice Evropske zajednice odlučile su se za evolutivan proces monetarne integracije koji bi trebao završiti prijelazom Evropskog monetarnog sistema (EMS) u Evropsku monetarnu uniju (EMU).

Zahtjev za uspostavljanjem privredne i monetarne unije susrećemo vrlo rano. Za nju se zalaže Komisijom program razvoja Zajednice (1962), a zahtjev je ponovljen u Inicijativi (1964), Komisijinom Memorandumu (1968), Memorandumu iz 1969. godine (Plan Barré), Izvještaju Savjetu i Komisiji o realizaciji u etapama privredne i monetarne unije (Plan Werner 1970. i 1971) kojim je predviđena puna privredna i monetarna unija, puna konvertibilnost i potpuno međusobno fiksiranje deviznih kurseva valuta zemalja-članica, zaštitom slobodan tok kapitala i mogućnost uvođenja jedne valute za sve zemlje-članice. Izvještaj Delorove komisije (travanj 1989) predviđa formiranje Evropske monetarne unije u tri faze (opširniji prikaz

karakteristika pojedinih faza predviđenog stvaranja EMU vidi u IMF Survey 4/1989). U prvoj fazi treba doći do jačanja i usavršavanja Evropskog monetarnog sistema, druga faza bi stavila naglasak na institucionalne promjene koje bi omogućile prijelaz na EMU, dok bi u trećoj fazi došlo do oblikovanja Monetarne unije s centralnom bankom i zajedničkom (jedinstvenom) valutom i trajno (nepovratno) fiksiranim deviznim tečajevima.

U autorskim priložima G. Bertolla sa MIT-a o faktorskoj mobilnosti i režimu deviznih kurseva te u prilogu A. Casella s University of California, Berkeley, i J. Feinsteina sa Stanford University o managementu zajedničke valute raspravlja se o prednostima i nedostacima Evropske monetarne unije s aspekta razlika između sistema trajno fiksnih (potpuno nepromjenjivih) deviznih tečajeva između nacionalnih valuta zemalja-članica monetarne unije i zajedničke (jedinstvene) valute članica. Ističemo da je za oba rješenja karakteristična nemogućnost promjene deviznih tečajeva i s tim povezanog deviznog rizika međunarodnih ekonomskih transakcija među članicama. Obje varijante olakšavaju i pospješuju ekonomske transakcije među članicama, povećavaju konkurentnost na cijelom području monetarne unije, unapređuju ekonomsku integraciju među regijama i pospješuju oblikovanje zajedničkog tržišta roba, usluga i proizvodnih faktora u regionalnoj zajednici. Zajednička valuta olakšava kalkulacije u međunarodnim ekonomskim transakcijama, ukida troškove valutnih konverzija unutar unije i tako smanjuje troškove međunarodnih ekonomskih transakcija među članicama. Nadalje, zajednička valuta olakšava vođenje zajedničke monetarne politike (što je inače nužnost i kod trajno fiksnih deviznih tečajeva), a monetarnoj uniji daje međunarodnu novčanu jedinicu koja može postati značajna međunarodna obračunska jedinica (mjera vrijednosti), međunarodno platežno sredstvo i međunarodno rezervno sredstvo. U ovom slučaju monetarna unija uživa prednosti »seigniorage« iz izdavanja međunarodno prihvatljive novčane jedinice. Time se detalj-

nije bavi prilog V. Grillia (Yale University) »Seigniorage in Europe«.

Zajednička valuta predstavlja čvršći stupanj monetarne integriranosti u ireverzibilnu monetarnu uniju, iz čega slijedi zaključak o monetarnoj uniji kao superiornijem i efikasnijem mehanizmu monetarne integracije od trajno fiksnih deviznih tečajeva među nacionalnim valutama zemalja-članica. Napominjemo da se u Evropskoj monetarnoj uniji gube dva značajna instrumenta ekonomske politike — monetarna politika i devizni tečaj — kao značajan dio ekonomske suverenosti. U vezi s tim problemom u literaturi nailazimo na mišljenja da je u ekonomski usko integriranom području, kakva je Evropska zajednica, autonomija monetarne politike samo iluzija. U prilog toj tezi navode se argumenti da već mehanizam deviznih tečajeva ERM (Exchange Rate Mechanism) zahtijeva veliku usklađenost ekonomskih (naročito monetarnih) politika i veliku konvergenciju (osobito s obzirom na stopu inflacije) među privredama. Teorija optimalnog valutnog područja tvrdi da naročito za otvorene i male privrede gubitak autonomne monetarne politike ima malo značenje u usporedbi s integriranošću tržišta koje donosi monetarna unija.

Ako imamo u vidu da Evropska monetarna unija prisiljava članice na prosječnu stopu inflacije, koja je i dosad bila niska, onda ona omogućuje članicama razliku u valoriziranju odnosa između stope inflacije i stope nezaposlenosti u privredi. S tim u vezi D. Cohen (Centre d'Etudes Prospectives D'Economie Mathématique Appliquées à la Planification, Paris and CEPR) u svom prilogu o troškovima i koristima evropske valute raspravlja o pitanjima kompatibilnosti između (trajno) fiksnih deviznih tečajeva, liberaliziranih tokova kapitala i autonomne monetarne politike. Divergentne monetarne politike u uvjetima fiksnih deviznih tečajeva moguće su samo ako su podržane sistemom deviznih ograničenja kapitalnih transakcija. Ako sada Evropska zajednica ide u potpunu liberalizaciju kapitalnih transakcija među članicama, fiksne devizne tečajeve bit će moguće trajno održati samo konvergencijom

nacionalnih monetarnih politika, odnosno prelazak u Evropsku monetarnu uniju zahtijeva sve veće usklađivanje, konvergenciju i na kraju centralizaciju monetarne politike u Evropskoj zajednici. Zaključimo: jedinstvena valuta nije a priori optimalan organizacijski nego njene nedostatke treba uspoređivati s njenim potencijalnim prednostima, ponajprije proširivanjem i integracijom tržišta.

Ovaj prikaz zaključit ćemo autorskim prilogom C. Carraroa (Università di Venezia and CEPR) o iskušenjima Evropske centralne banke. U raspravama o stvaranju zajedničke (jedinstvene) centralne monetarne institucije, neke vrste nadnacionalne evropske centralne banke, Eurofed, po ugledu na njemački sistem ili Sistem federalnih rezervi SAD — FED, važno je istaći da bi ta institucija morala određivati unutarnju monetarnu politiku, izdavati novac, regulirati međunarodne monetarne odnose Evropske zajednice. Autonomija takve institucije u monetarnoj politici mora podrazumijevati i utvrđivanje minimalnih obveznih rezervi poslovnih banaka, određivanje eskontne stope na novac iz primarne emisije i utvrđivanje kamata na njene kreditne transakcije i transakcije na otvorenom tržištu.

Zajednička međunarodna monetarna politika takve institucije držala bi i udružene međunarodne monetarne rezerve članica i upotrebljavala ih za poravnanje zajedničkih platnobilansnih neravnoteža zemalja članica prema trećim zemljama kao i za reguliranje kliznog deviznog tečaja jedinstvene valute Evropske zajednice prema dolaru i drugim značajnim valutama. Također, ona bi predstavljala zajednički monetarni blok Evropske zajednice u pregovorima o uređenju međunarodnog monetarnog sistema.

Premda su pojedini dijelovi ove knjige pisani teže razumljivim jezikom za one kojima ekonomija nije specijalnost, za razumijevanje aktualnih pitanja integracijskih procesa u Evropskoj zajednici, a napose njenih monetarno-financijskih aspekata, ona je nezaobilazno štivo.

Luka Brkić

Neil Postman

Technopoly,

New York 1991,

njemačko izdanje *Das Technopol,*
Fischer, Frankfurt/M 1992.

Knjigu istog autora *Amusing Ourselves to Death* već smo recenzirali na stranicama ovog časopisa. U njoj je autor prikazao razornu ulogu televizije na političku zrelost Amerikanaca. Kao McLuhanov učenik upozorio je na svu ozbiljnost učiteljeva stava: Medij je poruka. Neko stanje stvari zrači posve drugu poruku u formi televizijske slike, a drugu u formi logičkog slijeda rečenica. U knjizi koja je upravo pred nama, Postman odnos među različitim medijima tumači kao sudar različitih ideologija. Taj je sudar naročito koban u školama. Kulturu pisma najprije je potisnula televizija kao moćno učilo, a zatim je televiziju potisnuo computer. Televizija je razarala moć apstraktnog logičkog zaključivanja kod djece i zamijenila ga slikama, ukidanjem distancije između doživljaja i onog što se zbiva na ekranu. Computer ide mnogo dalje: on razara prastaro jedinstvo individualnog i kolektivnog učenja i omogućuje individualno stjecanje znanja, ali posve odvojeno od socijalnog ambijenta kao medija razumijevanja tog znanja. Za Postmana sva tri odlučujuća medija suvremenog doba — *pismo, televizijska slika i računalo* — predstavljaju više od različitih medija kroz koje nas pogada istina naše društvene i povijesne zbilje; za njega su to i tri ideologije koje iskušavaju svoju moć u suvremenim društvima. Pritom Postman razlike među ovim medijima misli veoma radikalno. Ti se mediji, prema njemu, ne nadopunjuju, oni ništa ne dodaju niti ne oduzimaju jedan drugome, nego, sve mijenjaju (str. 26). Pismo, slike i računalo preraštaju u Postmanovim analizama preduvjete mogućnosti različitog ljudskog razumijevanja i proizvodnja zbilje, uvid koji on prema vlastitom navođenju zahvaljuje Karlu Marxu i